

УДК 253: 281.9

ББК 86.32

Світлана Білоус

ФЕНОМЕН ДУШПАСТИРСТВА В ПРАВОСЛАВ'Ї: ДО ПРОБЛЕМИ РЕЛІГІЄЗНАВЧОГО ОСМИСЛЕННЯ

У статті з релігієзнативних підходів розглядається актуальність проблеми “достойного священства” через поняття “душпастирство” в контексті соціальної активності православ’я. Аналізуються крайні вияви душпастирства – “псевдопастырство”, “професійне служіння” та шляхи їх уникнення очима православних богословів сучасності.

Ключові слова: богословське релігієзнативство, соціальна активність православ’я, пастирське богослов’я, священство, душпастирство, християнська педагогіка.

“Мабуть, ще ніколи в історії християнства в Україні не було такої потреби займатися душпастирством і філософією душпастирства, як у наші дні” [13, с.9]. Ці слова – глибоке переконання видатного діяча православної церкви Степана Ярмуся, актуальні для українського православ’я й виступають однією зі спонук до теоретичного релігієзнативного осмислення проблеми. Важливим аргументом на користь цінності дослідження є розширення предметних полів богословського релігієзнативства як дисциплінарної складової академічної науки [10]. На сучасному етапі пастирське богослов’я – одне з найменш переосмислених із позицій релігієзнативної науки, тому феномен душпастирства в Україні потребує цілеспрямованих академічних розвідок.

Метою статті є визначення актуальності й специфіки душпастирства на основі поглядів визначних православних богословів сучасності. Об’єкт уваги – розуміння феномену душпастирства в православ’ї; предмет вивчення – категоріально-понятійне визначення поняття.

Завдання статті:

- окреслити й диференціювати змістові наповнення понять “священство”, “душпастирство”, “християнська педагогіка” і “псевдостарчесво”, “младостарчесво”;
- з’ясувати функціональність і засоби душпастирства.

Подібно до інших конфесій, у православ’ї душпастирська діяльність постає як актуальнна проблема й уже встигла заявити про себе в поодиноких працях церковних діячів. У цьому контексті в Україні в період з XIX століття та близче до нашого часу відомими стали праці як українських, так і російських богословів: Валентина Войно-Ясенецького (архієпископа Луки), Василія Зеньківського, Миколи Конрада, Петра Кудрявцева, митрополита Іларіона (Огієнко), Івана Ортинського, Арсена Річинського, Олександра Шмемана, Памфіла Юркевича та інших. Контекст висвітлення цієї проблеми тяжіє до сфери православного пастирського богослов’я. Одними з перших у цій площині є праці Василя Певницького, Антонія (Храповицького), Бориса Плотникова, Григорія Шавельського, архієпископа Іоана (Шаховського), Василія Бощановського, Степана Ярмуся та ін.

Душпастирська діяльність Церкви належить до сфери соціальної активності цього суспільного інституту, проте виступає як самостійне явище й характеризує скоріше духовну активність, аніж певні інші характеристики. Серед сучасних досліджень, що висвітлюють проблеми й перспективи комунікації церкви із суспільством, знаними є праці Сергія Здіорука, Анатолія Колодного, Юлії Недзельської, Олександра Сагана, Віталія Шевченко, Людмили Филипович та інших.

Розмова про душпастирсько-суспільну місію православ’я в Україні ведеться передусім главами та незаперечними харизматичними лідерами відомих православних церков: митрополитом Володимиром (Сабоданом) (УПЦ), патріархом Філаретом (Денисенко) (УПЦ КП), митрополитом Мефодієм (Кудряковим) (УАПЦ) та ін.

Водночас теоретичний аналіз феномену душпастирства та його категоріально-понятійного інструментарію для практичної реалізації здійснено ще не достатньо: “У нас ще немає ні виробленої системи, ні структури пастирського богослов’я” [13, с.52]. Задекларовані наміри душпастирської діяльності лише через поодинокі приклади знаходять реалізацію, через те існує потреба поглиблених розуміння аксіологічних вимірів душпастирства.

Проблема душпастирства в церкві своєю природою, будучи христоцентричною, стає антропоцентричною й соціально спрямованою, тобто стосується опіки й турботливого ставлення про людину як найвище творіння Боже, а також про суспільство, у якому вона живе.

Відомо, що генеза душпастирства ведеться від Ісуса Христа в Новому Завіті, адже в Старому Завіті виразно представлене лише священство. “Я – Пастир Добрый. Пастир добрий кладе життя власне за вівці... Я Пастир Добрый, і знаю Своїх, і Свої Мене знають” (Ів. 10: 11, 14). Ісус Христос є Взірцем жертовної любові до пастви – усіх людей. Власне через велику любов і постійну турботу про кожну людину, насамперед про її духовний світ, Ісус Христос назвав Себе Пастирем людських душ. Святі апостоли та святі отці церкви своїм життевими прикладом і повчаннями наслідували душпастирське покликання. Упродовж своєї історії церква має численні приклади достойного душпастирства, яке близьке за змістом поняттю “достойне священство”. Відтак можна вести мову про виокремлення понять: “душпастирство” і “священство”.

Трактування й порівняння цих та інших понять знаходимо в С.Ярмуся. Здійснюючи компаративний аналіз вищезгаданих феноменів, автор яскраво демонструє характерні особливості кожного окремо взятого. За словами дослідника, “священство представляється нам чимось особливим, звишеним, священним і таким воно є по суті; нагадує нам царину іншого світу: небесного, торжественного, божественного”. Священник у церкві, як каже С.Ярмусь, – це священик біля Престолу... Священиче – то ангельське служіння, служіння сoteriologічне. А чутливий і співчутливий душпастир – там, де є ті, що впали, що потребують порятунку, розради й спасіння. Душпастирство ставить перед нами світ проблем людини. Добрий пастир, подібно до Ісуса Христа, не відвертається від людської муки, терпіння; він зміцнює сили людини, збитої життям, і їй допомагає; тому, хто упав, глибоко співчуває, безнадійного обнадіює. Для доброго душпастиря безнадійного стану нема. За одного, що упав, який кається, завжди є ангельська радість. “Священство дійсно робить багато; обслуговує своїх вірних літургічно; але всі інші потреби людей: у царині моралі, духу, серця, різних емоцій може заспокоювати «доброго вишколу» душпастирство” [13, с.9–13].

Різновидом чи альтернативою душпастирства в історії церкви було й залишається старчество. Старці – люди святого розуму й великої духовної сили. Серед них – як “люди високої духовної освіти”, так і “простого розуму”. Освітній критерій у цьому випадку не завжди є показником якості, скоріше життєво-досвідний і віковий відіграють провідну роль.

Говорячи про душпастирів “простого розуму”, очевидно, богослов обстоює образ людини з життєвою духовною мудрістю, що вміщує “дар прозрівати тайники людської душі та серця” [13, с.14]. Виразно виокремлюється в С.Ярмуся поняття “доброго душпастирства” й “офіційного” (формального), задекларованого й обов’язкового до публічного виконання.

Відомо, що ідею душпастирства С.Ярмусь не лише подає на теоретичному рівні, але й в особистому духовному житті демонструє його функціонування, є прикладом для інших. Так, згідно з відгуками Д.Степовика, С.Ярмусь – “це добра, сердечна і весела за вдачею людина. Він... чудовий педагог духовних предметів... Курс лекцій професора-богослова на теми сучасного душпастирства, прочитаний в Київській духовній ака-

демії, видано окремою книгою” [7]. Як переконливо зауважує А.Колодний стосовно С.Ярмуся, у розкритті природи душпастирства у своїх працях отець неперевершений. Тут знову виявилися його антропологічні наукові зацікавлення, психологічні підходи до людини й людських спільнот, адже справжнє душпастирство вимагає знання людської природи, життєвого та духовного досвіду, особистого обдарування на це служіння [11, с.469]. За словами самого С.Ярмуся, “Православі треба полюбити життям і треба хотіти переживати його, бо без вольових переживань православія не можна збагнути... Тут життєва любов до Бога і людини вища доктринально-нормативної букви закону. Богом відкриті істини воно в собі вміщує і береже їх своєю притаманною святою обережністю: доктринальних презиційностей у нього менше” [12, с.257]. Виокремлюючи цю думку, Д.Степовик уважає: “... Ці важливі слова треба було б пам'ятати тим «командиром» православ'я, у яких в доктринально-нормативні букви закону і доктринальній презиційності повністю потонула християнська любов” [7]. Йдеться про добре й протилежні до них священичі покликання.

Солідарні позиції відносно “доброго” й “формального” душпастирства знаходимо в “Щоденнику” уже російського богослова Олександра Шмемана (1921–1983 роки життя): “Священство, а тим паче душпастирство, не повинні перетворитись у професію з прагматичними цілями, адже нема нічого гіршого від професійної релігійності” [6, с.60].

Висока оцінка духовної спадщини О.Шмемана дається його прибічниками: “Щоденники о. Олександра – це світла атмосфера, пряма постановка питань, чесні відповіді на них. Книга може багатьом людям послужити якоюсь відповідлю – як жити в Церкві? Православні християни нерідко задають це питання; громади якось не складаються; індивідуальний аскетизм очікуваннях плодів не приносить – консерватизм і застороги, з одного боку, якийсь порив до відновлення, з іншого боку – згодом перестають захоплювати, часто перетворюючись у стомлювальну форму або «рід діяльності» без живлющого Христового змісту...” [5].

Очевидно, спостерігаючи в повсякденному житті явища, що не завжди відповідають бажаному уявленню відносно покликання й ролей священнослужителів і душпастирів, Шмеман у “Щоденнику” назначає: “Я не можу піти із Церкви, – тому, що це мое життя. Я вірю, що Православ'я – істина й порятунок, і здригаюсь від того, що пропонують під видом Православ'я, від того, що люблять, чим живуть, у чому бачать «православ'я» самі ж православні, навіть кращі, безкорисливі серед них” [5, с.63].

Шмеман обтяжений контактами “з «професіоналами» церковності, як, утім, й із професіоналами благочестя”, часом дуже гостро відчуває, як “задушливо в «церковному» світі” [5, с.64]. Богослов висловлює думку про бажання бути самим собою, а не гррати вічно якусь роль, штучну, архаїчну й нудну для нього: “... Православ'я ряс і камилавок, безглазих церемоній, єлейності й лукавства” провокує до втечі [5, с.68]. Роздратування й зневіра в нього викликали всі прояви рабської залежності від форми, “церковної моди”, “панотців”, “духівників”, “отців”, усі види самозамиливання.

Так, “християнство потребує, абсолютно потребує простоти, потребує «світлого ока», «зрячої любові” [5, с.65]. Опосередкованності, упередженості, ідеологічній одержимості, “гримасам благочестя й благим намірам” О.Шмеман протиставляв простоту, безпосередність життя, споглядання, спілкування – відвертість [2]. Священники, а тим паче душпастирі, – це люди за покликанням. П.Мещеринов, аналізуючи душпастирські погляди О.Шмемана, зауважує, що згідно з його переконаннями, неадекватне сприйняття душпастирства – це загроза продукувати масу хворобливих наслідків і перекручену: “небезпечний псевдостарець насолоджується духовним владолюбством” [5, с.71].

О.Шмеман, за оцінками аналітиків, критикував соціальну концепцію в православ’ї, очевидно, застерігаючи від формування нових обтяжливих регалій чи формаль-

ностей. Взірцем розвитку духовних сил кожного вважає спогляdalne життя (*vita contemplativa*), що фокусує увагу на самому процесі відчуття важливості найбажанішої справи – жити.

Взірцю доброго духівника відповідають люди з розвиненими душевними якостями, високодуховними характеристиками, альтруїстичними здібностями. О.Шмеман згадує про митрополита РПЦ Антонія (Храповицького), котрий власне сутність священства визначав як співчутливу любов, у Покаянні бачив тайство Примирення й Любові, але не “суду” й “осуду”.

Не потрібно ламати зовнішні сформовані традиції, – переконані однодумці, – а слід осмислити їх, жити Христом, самому, особисто й відповідально, бути Його Церквою. Наповнити щохвилини своє життя радісним переживанням уже даного людям у Церкві Царства Христового, включати в нього й культуру, і сучасність, і все те, із чим стикається людина, – шлях для кожного. Цей шлях зажадає від віруючого напруженого осмислення, а часом і переосмислення особистого й загальноцерковного в духовному житті, що й приводить людину до Бога, до самої себе, до чесності перед собою, дає в людині місце Духу Святому. Коли Він стосується нашого серця, усе знаходить зміст – ми вже в Царстві Христовому; а без цього ні зовнішня церковність, ні відновлення, ні що б то не було “гроша ламаного не коштує” [5]. Внутрішнє радісне переживання даного людям у Церкві Царства Христового – один з ефективних засобів духовного саморозвитку, що виведений зі спогляdalного життя.

Безпосередньо сам Петро (Мещеринов) уважає, що “душпастирство за свою сутність є педагогікою: навчання тому, як християнинові зростати в Дусі. Духівник – це, насамперед, педагог. Здійснюється пастирство як будь-який природний педагогічний процес: старші діляться досвідом з молодшими, навчають навичкам християнського життя” [4]. Розуміння змісту душпастирства приводить до межування чи навіть ототожнення з різновидами: християнською педагогікою, катехізисом та іхніми складовими.

Процес навчання означає не зовнішні форми катехізації, тобто з’ясування питань ритуально-обрядового характеру (наприклад, скільки часу поститись, як читати молитви, як накладати на себе символ хреста тощо – ці речі не вимагають тривалого пояснення). Навчання християнського життя – це виховання совіті, що має на меті навчити християнина оцінювати себе й усі явища навколошнього світу згідно з Євангельськими орієнтирами, виховувати духовні почуття (“чуття серця”) [4]. Навчання християнського життя або ж християнська педагогіка орієнтовані на весь вік життя людини, а не лише на певні вікові параметри. Через те завданням християнської педагогіки є не стільки воцерковлення (у більш формальному звучанні), скільки формування потреби вдосконалення особистості в системі координат євангельських цінностей. “Християнізувати волю” людини – завдання душпастирства [4].

Завдяки душпастирській діяльності виявляються потенційні можливості християнина, тобто те, наскільки він може прослідувати за своїм духовним розвитком самостійно, наскільки розвинута його сила волі та наскільки йому потрібна пастирська допомога церкви. Християнство переборює падіння волі людини силою Духа Святого.

Розуміння природи й покликання священства та душпастирства, що маємо змогу простежити на прикладі праць Степана Ярмуся, Олександра Шмемана та іхніх однодумців, зводиться до потреби доброго духовного наставника, що виконує свої обов’язки за покликом душі, велинням внутрішнього голосу допомогти близьньому, а не з формальних причин. “Псевдосвященство”, “псевдодушпастирство”, “псевдостарчество” провокують скоріш за все духовну шкоду, аніж користь для вірних. Тяжіння до формалізму в будь-якій справі, а насамперед – у справі віри, духовного розвитку, призводить до зворотних процесів.

Проблема диференціювання “непорочного старчества” і “псевдостарчества”, “младостарчества” виявляється через розуміння й практикування окремо взятою людиною цінностей й антицинностей. Для свідчення цього можемо взяти описаний випадок з повсякденного життя. *“З нагоди моїх недавніх відвідин України, я мав доручення зайдти до одного відомого монастиря її зустрітися з його намісником. Але поки настала домовлена година, я... чекав свого часу на коридорі. Аж тут почувся тяжкий хід людини. Я побачив, що то чернець іде в моєму напрямі. Він – людина могутньої будови, підійшовши, – став проти мене, оглянув мене, а тоді, тицьнувши мені під ніс свою правицю, наказово промовив: «Цілуй руку! Я – архимандрит». Я цей чернечий наказ покірно виконав. Ми переглянулися з присутніми при мені... але ніхто не промовив ні слова. Чернець-архимандрит пішов-собі, куди був наставлений. Я тихо про себе подумав: А де ж прославлене наше смиренне старчество? ... це різкий контраст ідеалу непорочного старчества-настирства, якого очікує людина нашого часу”* [13, с.58–59]. Як очікується, “непорочному старчеству” (гідному душпастирству) властиві смиренність, духовна покора, готовність до жертвовності.

“Я з усією силою відчуваю, – знаходимо в о. Шмемана, – що одна з головних небезпек завжди й усюди – псевдорелігія, псевдодуховність... Узагалі «псевдо»... Нарешті, як серцевий стогін: «Немає нічого гіршого за професійну релігійність!»” [6, с.58].

Отже, антонімічними в семантичному полі є, з одного боку, поняття любов, приязнь, пошана, прихильність, доброзичливість, а з іншого, – байдужість, неповага, недолюблювання, неприязнь, зневага, ворожість, ненависть тощо тяжіють до адекватних їм координат, у даному випадку це “старчество” і “псевдостарчество”, “душпастирство” і “псевдодушпастирство”, “релігійність” і “псевдорелігійність, професійна релігійність”, “добре священство, священство-душпастирство” і “професійне священство” та ін.

З богословських творів і душпастирського життя відомо, що не кожен священик одразу володіє даром духівництва. Однією з причин може бути недосвіченість, молодечий вік. Із цією метою митрополит Сурожський – Антоній (Блюм) погоджується з існуванням проблем у становленні молодого священника: “Дійсно, ти здобув освіту чи то в богословській школі, чи то в семінарії, чи в академії, але все одно ця розумова освіта не могла зробити тебе святым; не уявляй собі, що можеш людей вести від землі на небо... Знаєте, коли люди беруть провідника в гори, вони вибирають людину, яка там буvalа, знає дорогу, уже проходила нею. А молодий священик, що говорить «Я здобув богословську освіту, я можу взяти людину за руку й привести в Царство Боже» – помиляється, тому що він там ніколи не бував” [9].

Методом подолання антицинностей є їх усвідомлення, зрешення й трансформація на позитивні. “Не засуджу љ Я тебе. Іди собі, але більше не гріши” (Ів. 8, 11). Словами Ісуса Христа, який прощає грішниці, наказуючи не чинити так, як це було раніше, адресовані всім, у тому числі й тим, хто має стосунок до категорії “псевдо”. У християнському катехізисі (педагогіці) покаяння й прощення – одні з найважливіших засобів оновлення особистості, початок удосконалення як звичайного віруючого, так і духівника, котрий також потребує духовної допомоги. Віра в Бога, смирення, любов, покаяння – головні засоби на шляху до вдосконалення. Ставочи на захист духовно слабких священиків, описуючи, як вони не відчувають усього внутрішнього світу пересічних віруючих, що приступають до тайни Сповіді, яка здійснюється за посередництва священика, преподобний Макарій Оптинський повчає вірних: “Яка тобі до того справа, що духівник ваш, не розуміючи духовного життя, сварить вас; ти приходиш із покаянням до самого Господа й воно повинно бути смиренне; у такім улаштуванні й докір варто прийняти: видно, Господь попускає. Де ж узяти за нашою мораллю духівників? Але які б вони не були, усе ж ім довірені ключі в'язати й вирішувати та інших Таїнств бути служителями” [3, с.148].

Погляди, що існують у сучасній християнській свідомості про душпастирство, базуючись на співвідношеннях цінностей й антицинностей, природного й надприродного начал, у розвитку душпастирства виходять із визнання провідної ролі покликання (подібно до вчення “срідної праці” у Г. Сковороди). “Без душі і серця в своєму покликанні, – ні священнослужителя, ні тим більше душпастирства не може бути. Бо силуванням до цього самого себе та дійсним обманом людей – ніхто й нікого не обслугжить. Якщо священик затрачує сенс свого покликання і більше не любить його – нехай має совість і від священнослужження відійде. Або нехай молиться, щоб той сенс повернувся до нього. Інакше ніякого священнодійства, ніякого душпастирства не буде” [13, с. 72].

Згідно з пастирським богослов’ям священик-душпастир значну увагу повинен приділяти Людині, виходячи з духовного покликання, слідуючи євангельським заповідям Любові. Християнська релігія володіє потужним ресурсом людинознавства, а новітня доба є спраглою у відповідях на питання “Що є Людина і як сприймати інших Людей?”. “Чеснота людинолюбства” дозволяє реалізовувати потенційні можливості душпастирства. “Де священство основується на чистій любові до людей, де панівною буває атмосфера чоловіколюбства, де священик працює в любові і з любов’ю, – там... Царство Боже на Землі. В такій атмосфері, – де мир, злагода, добро, – душпастирство приемне... Але в такій громаді, і в такій Церкві священників-заробітчанинові не буде місця” [13, с. 73]. Зустрічаючи образний термін “священик-заробітчанин”, богослови критикують прагматичні нахили такого священика, у яких місце Абсолютного затмрюється профанними речами.

Однак, “з іншого боку, – знаходимо доповнення в митрополита Антонія (Блюма): судити про священика тільки за його життям або за тим, що ти бачиш у його житті, не можна, тому що ти бачиш зовнішність. Скажімо, ти бачиш, що він грізна людина, а чи ти бачиш, як він плаче перед Богом, як він страждає про своє падіння або про свою слабість? І отут, я думаю, – каже митрополит Антоній, що – і миряни повинні відіграти свою роль. Не треба ставити священика, особливо молодого, на такий п’єдестал, щоб він думав, начебто духовний геній. І треба його підтримувати, щоб йому не було страшно бути звичайним, “напівбездарним” священиком, якщо він такий... Треба більше розвивати взаємодію між мирянами й священиками, щоб священик не мав тенденції бажання панувати над волею Божою... миряни можуть зробити зі священика якогось псевдостарця: він буде уявляти, що він духівник, що він «веде» і все знає. Я думаю, що має бути співробітництво, співучасть. Цьому я навчився за своє життя; я не хочу сказати, що я кращий за когось, просто – я це знаю, і все це мені в суд і в осуд більше, ніж комусь, хто не знає” [9].

Відправним пунктом богословських підходів до проблеми виокремлення засобів душпастирства є систематизовані загальнохристиянські принципи віровчення. Про це наголошують П.Флоренський, О.Шмеман, О.Мень, В.Зеньковський, С.Ярмусь та ін. Згідно з означеними поглядами, людина потребує широго й доброго помічника для свого духовного самопочуття. Вона має потребу “виговоритись” зі священиком, полегшити страждання не лише духовні, але й фізичні, у такий спосіб очистити себе від різного роду негативу, особливо очевидно під час Тайни Сповіді. “Одна з речей, які священик повинен засвоїти, це – бути поблизу людини й мовчати, і вдивлятися, поки або Господь Бог йому не відкриє щось, або із власної досвідченості він не вловить щось і зможе тоді внести якийсь невеликий внесок. Не «тепер я тебе розумію й буду тебе вести», а «тепер я, здається, зрозумів щось, що тобі потрібно, я з тобою поділюся тим, що знаю або начебто знаю, а ти бери або не бери». Звичайно, залежно від того, хто говорить, ми приймемо його слово з більшою або меншою готовністю виконувати його раду, але, по суті, дуже важливо, щоб священик не думав, начебто він може замінити собою Святого Духа. Духовність ми описуємо здебільшого зовнішніми проявами: мо-

литовністю, тими чи іншими чеснотами, смиренністю й т. д. За своєю суттю духовність – це вплив Святого Духа на душу людини й відгук з його боку. На жаль, чим молодший священик, тим більше він «знає», те що його вчили в богословській школі «всьому» і він «все знає». Це тільки згодом починає розуміти, що ти нічогісінько не знаєш, тому що до тебе не дійшло через досвід те, про що ти говориш” [9]. Атмосфера людино-любства й турботи про близького набуває сакрального змісту і є еталоном у визначені орієнтирів душпастирства.

Основними чинниками душпастирства, які заслуговують на детальний аналіз своєго застосування, є молитва, Святі Таїнства, Священне Писання, історія й авторитетні люди, література [13, с.73]. Зміст таких сакральних джерел є надзвичайно об’ємним. Крім того, у богословській думці існують неоднозначні погляди щодо специфіки їх застосування [6], через те увага до таких засобів удосконалення особистості складатиме проблематику наступних розвідок. Бачимо, що засоби душпастирського впливу на людину з певною розумною (оптимальною) умовністю можна вважати його інструментарієм. У християнстві сформувалося відносно цілісне богословське розуміння душпастирства.

Мова про природу душпастирства передбачає прояснення горизонтів душпастирської діяльності православних церков України в умовах секуляризації, глобальних проблем сучасності та особливо – в умовах невисокої довіри громадян до церкви й духовенства. Так, згідно із соціологічними дослідженнями, станом на 2009 рік “повністю довіряють” церкві лише 25,1% опитаних, що на 8,6% менше в порівнянні з 2000 роком [8]. Перспективи розвитку душпастирства в українському православ’ї окреслюються здебільшого лише завдяки соціальним доктрина姆 чи концепціям. Глибинна ж сутність душпастирства виходить з духовного досвіду священнослужителів і по-особливому наближена до природи людини. Життя й духовний досвід отців, а також мирян, є прикладом цьому: “Треба вчити людей, і почати із себе самого” [9].

Підводячи підсумки нашої статті, слід відмітити, що актуальність душпастирства визначається потребою кожної людини в духовній опіці, особливо, коли її віра в Бога ще визріває. “Різниця між віруючим і невіруючим така ж сама, як між статую й живою людиною. Статуя може бути в тисячу разів прекраснішою за дану людину, але вона – кам’яна, вона не рухається, мовчить. Людина може бути не примітна ззовні й нічим не вирізняється, але вона сповнена життям... І саме такими ми повинні stati” [9].

З релігієзнавчої точки зору очевидним є факт, що серед православних богословських дискусій поняття “старчество” і “псевдостарчество”, “душпастирство” і “псевдо-душпастирство”, “релігійність” і “псевдорелігійність, професійна релігійність”, “добре священство, священство-душпастирство”, “професійне священство” тощо мають місце завдяки своїй духовній функціональноті й актуальності. Реалізація шляхів подолання антицинностей є важливим у справі становлення формaciї душпастиря.

Релігієзнавче пізнання душпастирства потребує подальшого продовження. Перспективами досліджень стануть історіософські розвідки проблеми з метою забезпечення її цілісного сприйняття й окреслення.

1. Біблія, або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту: із мови давньоєврейської та грецької на українську наново перекладена / Об’єднання біблійних товариств. – Ukrainian Bible. – 1990.
2. Гаврюшин Н. К. Священство не должно быть профессией : протопресвитер Александр Шмеман. [Електронний ресурс] / Николай Константинович Гаврюшин. – Режим доступу : <http://www.bogoslov.ru/text/361386.html>.
3. Душевный лекарь : Святые отцы – мирянам / Украинская православная церковь, Полтавская епархия, Спасо-Преображенский монастырь ; одобрено Издательским Советом Русской Православной Церкви. – Изд. второе, испр., дополн. – Краматорск : Тираж-51. – 800 с.
4. Мещеринов П. Благословите, батюшка, или “Решай сам”? [Електронний ресурс] / Пётр Мещеринов, игум. – Режим доступу : <http://www.kiev-orthodox.org/site/spiritual/1652/>.

5. Мещеринов П. Читая “Диcвники” о. Александра Шмсмана... [Електронний ресурс] / Пётр Мещеринов, игум. – Режим доступу : <http://www.evangelic.ru/forum/t80368.html>.
6. Шмсман А. Диcвники : 1973–1983 / Александр Шмсман, протоиерей ; сост., подгот. текста У. С. Шмсман, Н. А. Струве, Е. Ю. Дорман ; предисл. С. А. Шмсман ; прим. Е. Ю. Дорман. – М. : Русский путь, 2005. – 720 с.
7. Степовик Д. Душпастир Києво-Могилянської традиції [Електронний ресурс] / Дмитро Степовик. – Режим доступу : <http://www.evangelic.ru/forum/t80368.html>.
8. Чи довіряєте Ви Церкві? (динаміка, 2000–2009): Соціологічне опитування. Центр Разумкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uccps.org/ukr/poll.php?poll_id=83.
9. Сурожский А. Царственное священство мирян [Електронний ресурс] / Антоний Сурожский, митрополит (Блюм) // О слышании и делании / Антоний Сурожский, митрополит. – Режим доступу : http://www.mitras.ru/church/ch_15.htm.
10. Шевченко В. Богословське релігієзнавство в його предметному змісті / Віталій Шевченко // Дисциплінарне релігієзнавство : навч. посіб. / за наук. ред. д-ра філос. наук, проф. Анатолія Колодного. – 2-ге доопрац. вид. – К., 2010. – С. 35–48.
11. Ярмусь С. Досвід віри українця : Виbrane твори / Степан Ярмусь / упоряд. і авт. аналіт. післясл. проф. Анатолій Колодний. – К. : Світ знань, 2007. – 488 с.
12. Ярмусь С. Виbrane із статтей, проповідей і доповідей / Степан Ярмусь. – Вінніпег : Волинь, 1991. – 412 с.
13. Ярмусь С. Сучасне душпастирство. Кн. друга / Степан Ярмусь, протопресвітер. – К. ; Вінніпег : Жовтень, 1994. – 269 с.

The actuality of the problem “worthy priesthood” through the concept of “priesthood” in the context of social activity of orthodoxy is considered in the article from the religious point of view. Extreme manifestations of priesthood such as “pseudopriesthood”, “professional service” and ways to avoid them from the point of view of orthodox theologians of modern time are analyzed.

Key words: theological religious studies, social activity of orthodoxy, pastoral theology, priesthood, Christian pedagogy.